

ВІДГУКИ

DOI: 10.5281/zenodo.1069551

ХОЛОД Олександр Михайлович,

академік МАНПО, доктор філологічних наук,
професор кафедри журналістики
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
(м. Івано-Франківськ, Україна)

**ДУМКИ АВТОРА
ПРО РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ**

(запитання і відповіді на них)

після перечитування тексту рукопису начального посібника
«Соціальні комунікації: тенденції розвитку» (370 с.)

Завершив писати рукопис навчального посібника. Завершив редакторську правку тексту. Завершив дизайн й архітектуру тексту. Продумав, що буде містити палітурка... А думки-запитання не залишають. Оскільки в науці вважаю себе послідовником критичного раціоналізму (у тлумаченні К. Поппера) і прагну наслідувати запропоновані ним *принцип фальсифікації* (спростовуваності) і *принцип фалібільзму* (від лат. fallibilis – «зобов'язаний помилятися» або «схильний помилятися»), вирішив викласти свої запитання для фахового читача.

1. Що ж таке «соціальні комунікації»?
 2. Що слід вважати об'єктом і предметами дослідження в соціальних комунікаціях?
 3. Чому в усьому світі термін «соціальна комунікація» уживається в однині, а в Україні (окремими дослідниками в Росії) – у множині?
 4. Яка кількість у всьому науковому світі напрямків вивчення соціальних комунікацій активно розробляється й досліджується?
 5. Яке практичне значення мають результати дослідження соціальної комунікації?
 6. Соціальні комунікації – це навчальна дисципліна, науковий напрямок, наукова галузь?
 7. Соціальні комунікації – це явище чи процес; система чи хаос; синергія?
 8. Які методологічні принципи й положення повинні бути покладені в основу дослідження соціальних комунікацій як соціального явища?
 9. Як пов'язані між собою соціальні комунікації й соціальний інжиніринг?
- Тепер дам відповіді на поставлені запитання.

 Відповідь на запитання 1

Що ж таке «соціальні комунікації»?

Термін «соціальні комунікації» має два основні значення: 1) соціальні процеси; 2) наукова галузь.

Перше значення – соціальні комунікації як соціальні процеси.

Соціальні комунікації – це інструментарій соціальної інженерії, який за допомогою комунікаційних технологій створення інформації, її пошуку, упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта, спрямований на регулювання соціальних дій, взаємодій і соціальних відносин у суспільстві.

Визначення, яке не спирається на концепцію соціального інжинірингу: *соціальні комунікації* – це системні процеси формування соціальних практик за допомогою комунікаційних технологій під час створення інформації, її пошуку, упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта (*запропоновано Холод О.М., відредаговано Холод Г.Я.*).

Друге значення – «соціальні комунікації» як наукова галузь.

Соціальні комунікації – це наукова галузь знань, що вивчає проблеми систематизації інформації, її суть, зародження й розвиток, методологію, методики й технології соціального проектування з метою регулювання й покращення комунікаційних процесів.

 Відповідь на запитання 2

Що слід вважати об'єктом і предметами дослідження в соціальних комунікаціях?

Об'єктом дослідження в соціальних комунікаціях є комунікаційні засоби створення інформації, її пошуку, упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта, спрямований на регулювання соціальних дій, взаємодій і соціальних відносин у суспільстві.

Предметами дослідження в соціальних комунікаціях може бути будь-який аспект об'єкта. Наприклад:

- особливості й комунікаційні засоби створення інформації;
- специфіка комунікаційних засобів пошуку інформації;
- основні характеристики комунікаційних технологій упорядкування інформації;
- трансляційні комунікаційні засоби обміну інформацією;
- комунікаційні засоби збереження інформації;
- вимірювання впливу інформації на реципієнта;
- комунікаційні технології регулювання соціальних дій у суспільстві;
- інші.

✚ Відповідь на запитання 3

Чому в усьому світі термін «соціальна комунікація» уживається в однині, а в Україні (деякими дослідниками в Росії) – у множині?

Можна назвати дві причини такої розбіжності.

Перша причина: в усьому світі (як і в Україні) термін «комунікація» уживається в однині й означає обмін інформацією. Жодний словник не подає термін «комунікація» у множині, оскільки іменник «комунікація» означає абстрактне явище, незважаючи на те що обмін інформацією здійснюється завдяки конкретним засобам (звукам, словам, реченням, текстам; емоціям, міміці; рухам тіла). Термін «інформація» також має абстрактний смисл, хоча реалізується завдяки конкретним поняттям (наприклад, колір одягу, слово, мовлення, назва книги, час доби на годиннику, приїзд гостей тощо).

Але, коли в Кабінеті міністрів України затверджували нову наукову галузь, автор, який готував документи до затвердження, записав словосполучення в множині – «соціальні комунікації».

Як повідомляє електронна енциклопедія, «в Україні термінологічним вважається вживання цього словосполучення у множині соціальні комунікації, що передбачено законодавчо (Постанова Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2006 року за №1718 «Про доповнення переліку галузей науки, з яких може бути присуджений науковий ступінь» і наказ Вищої атестаційної комісії України від 14 грудня 2007 року за №67 «Про внесення змін і доповнень до Переліку спеціальностей, за якими проводяться захисти дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань»).

Друга причина: є різні види комунікації; наприклад, міські комунікації, політична комунікація, міжнародні комунікації, авіакомунікації, пасажирські комунікації, інтернет-комунікації, віддалена комунікація, міжособистісна комунікація тощо. Саме тому, що видів комунікації багато, дослідники вживають термін «соціальні комунікації» у множині.

✚ Відповідь на запитання 4

Чи багато в науковому світі напрямків (підходів до) вивчення соціальних комунікацій (соціальної комунікації)?

У світі є декілька напрямків (підходів до) вивчення соціальних комунікацій. Зазначу їх і стисло охарактеризую.

1. *Соціоінженірний підхід* (соціальне проектування): соціальні комунікації аналізуються як інструменти (засоби) соціального інжинірингу. Апологетами напрямку «Соціальний інжиніринг» є В. Корнєєв, Г. Почепцов, В. Різун, О. Холод (Україна); Г. Антонюк, Т. Бирюков, Т. Громова, Л. Кайгородова, Ю. Резнік, В. Сметана, В. Щербина (Росія); П. Бергер (Австрія, США), Т. Лукман (Німеччина); Дж. Діксон, Дж. Гриндер (США); К. Поппер (Австрія, Велика Британія).

2. *Католицький підхід:* соціальні комунікації аналізуються як «спілкування в суспільстві», що «включає в себе, крім самих тільки технічних засобів, ще й інші форми людського спілкування, виражені по-різному в різних суспільствах і культурах» (Декрет про засоби масової комунікації «Inter Mirifica Technicae Artis Inventa», або «Серед незвичайних технічних винаходів»).

3. *Метатеоретичний підхід:* соціальні комунікації аналізуються як «міжнаукова узагальнювальна теорія, що формується на основі (після – «мета») різних наук, що вивчають ті або інші грані (аспекти, проблеми) соціальних комунікацій» (засновник – А. Соколов).

4. *Семіосоціопсихологічний (лінгвосоціопсихологічний) підхід:* соціальна комунікація розглядається як «обмін діями породження й інтерпретації текстів, тобто як текстова діяльність, під час якої з'ясується, здатні або не здатні люди розуміти один одного» (засновник – Т. Дрідзе).

5. *Соціо-комунікаційний (масовокомунікаційний) підхід:* соціальна комунікація аналізується як соціологія комунікації і є підґрунтям для аналізу соціальних комунікацій (захисники такого підходу: В. Конєцька, Ф. Шарков, С. Давидов (Росія); Т. Гобан-Клас, І. Тетеловська, М. Мрозовські (Польща)).

6. *Психологічний (психолого-педагогічний) підхід*: соціальна комунікація – інтердисциплінарна галузь, «яка використовує досягнення багатьох наук одночасно». Роль соціальної комунікації в суспільній діяльності можна вивчити з двох позицій: із точки зору суб'єкта – «у категоріях герменевтики, що охоплюють його мотиви, переконання, компетенції, інтерпретації тощо» і з точки зору місця (функції) суб'єкта «в соціальних структурах» (Ю. Подгурецьки).

7. *Соціально-компетентнісний (аутистичний) підхід*: соціальна комунікація є групуванням і категоризацією раніше відомих концепцій соціальної взаємодії, соціальних і комунікаційних навичок, мовних та мовленнєвих навичок тощо. Поведінка соціальної взаємності (соціальна взаємодія, соціальні навички) і поведінка мовного забезпечення зумовлюють здатність спілкуватися в соціальному оточенні. Саме тому комунікація називається соціальною. Соціальна комунікація краще ідентифікується завдяки розумінню соціальної взаємності й обміну інформацією. Апологетами такого підходу до вивчення соціальної комунікації є Б. Кук, Ф. Волкмар, Р. Пауль, А. Клін, П. Кемпбелл, Дж. Сіперстейн, Н. Крік, К. Додж, Д. Коген, Б. Бейн, К. Доллагхан, Ф. Грешам, Р. Хорнер, Д. Кемпс, Т. Кравитц, М. Росс та ін. (США).

8. *Соціальноінформаційний комунікаційний підхід*: «соціальні комунікації є засобом соціального інформування» і «забезпечують функціонування людини як складника суспільного організму» (В. Горовий). Матеріальною основою соціальних комунікацій пропонується вважати «виготовлені людиною матеріальні носії інформації та засоби керування наявними інформаційними ресурсами». Поступово інформація набуває самостійного характеру в системі соціальних комунікацій і виконує роль соціально-інформаційних комунікацій.

9. *Теоретико-комунікаційний підхід*: соціальні комунікації аналізуються як складник теорії комунікації (В. Ільганаєва). Суспільство є комунікаційною єдністю, яка спирається на культурогенез і цивілізаційний розвиток людства та комунікаційну діяльність людини в суспільстві. «Соціальну комунікацію, – вважає В. Ільганаєва, – слід розглядати як різновид соціальної взаємодії, що здійснюється за допомогою певних знакових систем, що є засобами необхідного зв'язку». Соціальна комунікація забезпечує «в будь-якій формі фіксацію, збирання, обробку, збереження, розповсюдження, використання, споживання інформації як продукту духовної практики людства». Мета соціальних комунікацій – те, що «реалізується через функціонально-рольову поведінку суб'єкта, який передає соціальну дію». Зміст соціальних комунікацій, на думку В. Ільганаєвої, полягає в соціальній інформації й знанні. Результат дії соціальних комунікацій дослідниця вбачає в «певних станах аудиторії, що мають вираження в її діях, поведінці, оцінках». Соціальна комунікація – «це цілеспрямований обмін інформацією; позиціонування в середовищах життєдіяльності людини, організація простору цілей – комунікаційного простору всесвіту».

10. *Інмутаційний підхід*: соціальні комунікації аналізуються в межах метамоделі маніпуляції суспільством і маніпуляції суспільства, які відбуваються в трьох сутностях (мутації, абмутації й інмутації) із позицій епістемі двох видів: об'єкт-соціальної оцінки й суб'єкт-індивідуальної оцінки (засновник – О. Холод). Апологетами підходу є Т. Клінкова, Н. Кравченко, Д. Борисенко, Р. Василюшин, А. Шевченко, Н. Островська, О. Шевченко, Л. Бадюл, В. Шилова (Україна); «супутниками» окремих положень підходу є К. Грубич, Л. Городенко, Т. Подашевська (Україна); О. Синовець (Польща), А. Бартошек (Польща).

Відповідь на запитання 5

Яке практичне значення мають результати дослідження соціальних комунікацій?

Вважаю, що слід врахувати якнайменше 6 сфер практичної діяльності, у яких можна застосовувати результати досліджень соціальних комунікацій. До таких сфер відношу застосування результатів у :

- 1) інституалізації наукової галузі «Соціальні комунікації»;
- 2) прикладних науках і галузях людської діяльності (соціальній інженерії (соціальному проектуванні); журналістиці, зв'язках із громадськістю, рекламній справі; психології, психіатрії, психотерапії, психоаналізі; архівній справі та документообігові; бібліотечній і видавничій справі; педагогіці тощо);
- 3) соціально-інформаційній галузі (телефонія, програмування; біоелектронні, нанотехнологічні поля діяльності людини);
- 4) зближенні Церкви як соціального інституту з паствою і світською діяльністю людей;
- 5) збагаченні теорій і концепцій соціальних комунікацій новими конструктивними критичними положеннями;
- 6) постійній епістемологічній критиці домінантних теорій соціальних комунікацій у кожний історичний період.

Відповідь на запитання 6

Соціальні комунікації – це навчальна дисципліна чи наукова галузь?

У деяких вишах України соціальні комунікації вивчаються навчальною дисципліною, яка називається «Соціальні комунікації». У навчальному курсі, на жаль, немає єдиного підходу, який би забезпечив загальний стрижневий рівень розуміння процесів соціальних комунікацій.

У магістерських навчальних програмах деяких вишів України вивчаються навчальні курси, у назві яких є словосполучення «соціальні комунікації» («Теорія та історія соціальних комунікацій», «Сучасні теорії та тенденції розвитку соціальних комунікацій», «Методологія досліджень соціальних комунікацій»). Об'єктом і предметами вивчення згаданих навчальних дисциплін, на жаль, є різні суті соціальних процесів. Вважаю таке становище «дитячою хворобою» становлення як наукової галузі, так і діапазону досліджень у межах галузі.

У наукових колах процеси соціальних комунікацій вивчаються в межах наукової галузі «Соціальні комунікації». За результатами досліджень ученим присвоюють учені ступені кандидата й доктора наук із соціальних комунікацій за сімома спеціальностями:

- 27.00.01 – теорія й історія соціальних комунікацій;
- 27.00.02 – документознавство, архівознавство;
- 27.00.03 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство;
- 27.00.04 – теорія й історія журналістики;
- 27.00.05 – теорія й історія видавничої справи та редагування;
- 27.00.06 – прикладні соціально-комунікаційні технології;
- 27.00.07 – соціальна інформатика.

Відповідь на запитання 7

Соціальні комунікації – це явище чи процес; система чи хаос; синергія?

Теза 1: соціальні комунікації слід вважати соціальними процесами.

Аргументи.

Аргумент 1.1.

Комунікація як обмін інформацією може відбуватися лише між двох¹ та більшою кількістю індивідів. Оскільки комунікація є соціальною дією і взаємодією, на мій погляд, комунікація є соціальною за своєю характеристикою.

Аргумент 1.2.

Соціальна комунікація є не лише соціальним, але ще й процесом, тому що будь-який процес передбачає «послідовну зміну предметів і явищ, що відбувається закономірним порядком; сукупність ряду послідовних дій, спрямованих на досягнення певного результату; послідовна зміна станів об'єкта в часі»². У комунікації відбувається послідовна зміна реплік (звуків, складів, слів, речень; інтонацій, висоти тону звуку; лексичних значень і конотацій, що відбувається в часі). Отже, можна стверджувати, що соціальна комунікація є процесом.

Аргумент 1.3.

Оскільки в межах соціальних комунікацій розрізняють не один їх вид³, у тезі 1 «соціальні комунікації слід вважати соціальними процесами» необхідно вживати в множині такі словосполучення: «соціальні комунікації» і «соціальними процесами».

Висновок: отже, соціальні комунікації слід вважати соціальними процесами.

Теза 2: соціальні комунікації функціонують у межах соціальної системи.

Аргументи.

Аргумент 2.1.

Соціальні комунікації⁴ є надбанням суспільства.

Аргумент 2.2.

Суспільство є соціальною системою.

Висновок: отже, соціальні комунікації функціонують у межах соціальної системи.

Теза 3: соціальні комунікації мають синергічний (від терміна «синергія»; не плутати з терміном «синергетика»), або емерджентний ефект.

Аргументи.

Для доведення тези 3 слід звернутися до значення термінів «синергічний», «емерджентний».

¹ Не беремо до уваги твердження про те, що є внутрішня комунікація індивіда. На нашу думку, «внутрішню» комунікацію варто аналізувати в межах психіатрії, а не соціальної комунікації.

² Таке визначення пропонує сайт Вільної енциклопедії «Вікіпедія» (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Процес>).

³ Наприклад, телефонна комунікація, внутрішня комунікація організації, логістична комунікація, політична комунікація, міська комунікація, військова комунікація, спортивна комунікація тощо.

⁴ Соціальні комунікації – це інструментарій соціальної інженерії, який за допомогою комунікаційних технологій створення інформації, її пошуку, упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта спрямований на регулювання соціальних дій, взаємодій і соціальних відносин у суспільстві.

Термін «синергічний», утворений від терміна «синергія», або, за словником: від «грец. *συνεργία* – співпраця, сприяння, допомога, співучасть, співництво; від грец. *σύν* – разом, грец. *ἔργον* – справа, праця, робота (вплив, дія), підсумовує ефект взаємодії двох або більше факторів, що характеризується тим, що їх дія суттєво перевершує ефект кожного окремого компонента у вигляді їх простої суми⁵, емерджентність».

Термін емерджентний утворився від терміна «емерджентність», що означає «(від англ. *emergent* – виникає, несподівано з'являється)⁶ у теорії систем наявність у будь-якої системи особливих властивостей, які не притаманні її елементам, а також сумі елементів, не пов'язаних особливими системоутворювальними зв'язками; незведеність властивостей системи до суми властивостей її компонентів; синонім – «системний ефект»⁷».

Відштовхуючись від значення термінів «синергічний» і «емерджентність», пропонуємо вважати основним ефектом соціальних комунікацій синергійність, або емерджентність, що означає наявність таких властивостей, які не притаманні жодному зі складових⁸ соціальних комунікацій як інструментарію соціальної інженерії, що за допомогою комунікаційних технологій створення інформації, її пошуку, упорядкування, трансляції, обміну, збереження й вимірювання впливу на реципієнта спрямований на регулювання соціальних дій, взаємодій і соціальних відносин у суспільстві.

Висновок: отже, соціальні комунікації характеризуються синергічним, або емерджентним ефектом.

Відповідь на запитання 8

Які методологічні принципи й положення повинні бути покладені в основу дослідження соціальних комунікацій як соціального явища?

Дослідження соціальних комунікацій повинно ґрунтуватися на матеріалізмі як «одному з основних напрямків філософії, який у вирішенні основного питання філософії стверджує, що буття, природа, матеріальне є первинним, а дух, свідомість, ідеальне – вторинним»⁹.

Керуючись матеріалістичними положеннями в наукових дослідженнях, вважаю, що основними методологічними принципами досліджень соціальних комунікацій повинні бути принципи діалектики (за О. Губар):

- 1) *принцип розвитку* (принцип історизму) виходить із того, що будь-яке явище, подія – це процес, у якому завжди є народження (виникнення), становлення, загибель (знищення) і поява на старій основі нової якості;
- 2) *принцип загального зв'язку* полягає в тому, що, щоб зрозуміти суть об'єкта, необхідно досліджувати різноманіття його зовнішніх і внутрішніх зв'язків; виділити серед цього різноманіття закони, тобто суттєві, загальні, необхідні, повторювані зв'язки;
- 3) *принцип протиріччя* орієнтує нас при розумінні сутності об'єкта проаналізувати його основні протиріччя¹⁰.

Під час здійснення досліджень із соціальних комунікацій, крім принципів діалектичного матеріалізму, варто звертатися до загальнонаукових методів, які я детально описав у підручнику «Методологія досліджень соціальних комунікацій» (2014).

Необхідно уточнити, що методи мають розподіл за двома класифікаціями.

Перша класифікація передбачає наявність двох груп методів: теоретичні й емпіричні (див. рис. 17).

⁵ Жилин Д. М. Теория систем / Д. М. Жилин. — М.: УРСС, 2004. — С. 183.

⁶ Эмерджентность // Словарь иностранных слов [сост. Н. Г. Комлев]. — М., 2006.

⁷ Эмерджентность [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Эмерджентность> (дата звернення: 25.07.2016). — Назва з екрана.

⁸ Під словосполученням «жодний зі складових» маємо на увазі знання тих наук, які утворюють системні знання про соціальні комунікації.

⁹ Матеріалізм [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Матеріалізм> (дата звернення: 26.07.2016). — Назва з екрана.

¹⁰ Губар О. М. Основні принципи діалектичного методу пізнання // Губар О. М. Філософія: інтерактивний курс лекцій: навч. посіб. / О. М. Губар. — К.: ЦУЛ, 2007. — 416 с.

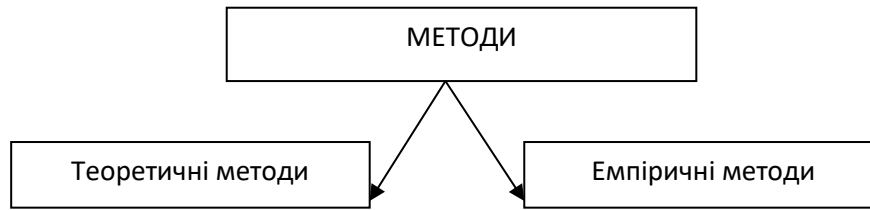
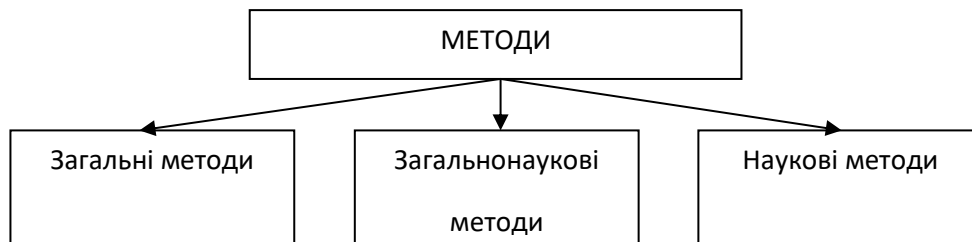

Рис. 17 Перша класифікація методів дослідження соціальних комунікацій

Друга класифікація має три групи методів: загальні, загальнонаукові й наукові методи.

Слід розгалужувати загальнонаукові теоретичні й емпіричні методи.

До загальнонаукових теоретичних методів традиційно відносять такі: аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, індукцію, дедукцію, аналогію, моделювання, класифікацію, метод сходження від абстрактного до конкретного. Також до теоретичних методів прийнято відносити формалізацію, аксіоматичний метод, статистичний метод і дедуктивно-гіпотетичний метод.

У сучасній науковій традиції прийнято диференціювати загальнонаукові емпіричні методи на такі: спостереження, опис, опитування, вимірювання й експеримент.

Соціальні комунікації також можна досліджувати, залучаючи наукові методи пошуку істини. Науковими методами називають ті, що застосовуються науковцями в конкретних галузях знань. Наприклад, дослідники фізичної хімії послуговуються методом статистичної механіки, методом квантової механіки, методом термодинаміки¹¹, а дослідники педагогіки науковими методами вважають метод рейтингування, педагогічний експеримент, метод аналізу продуктів діяльності¹².

При вузькому погляді на методологію досліджень у межах наукової галузі «Соціальні комунікації» застосовують наукові методи: метод аналізу текстової діяльності (Т. Дрідзе), критичний дискурс-аналіз (Т. ван Дейк), контент-аналіз, інтент-аналіз (Інститут психології Російської академії наук), СІ-аналіз (О. Холод), метод моніторингу (О. Чекишев), метод асоціативного експерименту, метод семантичного диференціалу (Ч. Осгуд).

Відповідь на запитання 9

Як пов'язані між собою соціальні комунікації й соціальний інжиніринг?

Теза

Вважаю, що соціальні комунікації є знярядям для соціального інжинірингу, тому зв'язок соціальних комунікацій із соціальним інжинірингом є очевидним.

Для доведення цієї тези наведу декілька аргументів.

Аргументи

Соціальний інжиніринг визначають як «сукупність підходів прикладних соціальних наук, які орієнтовані на цілеспрямовану зміну організаційних структур, що визначають людську поведінку й забезпечують контроль за ним»¹³.

Поняття соціальної інженерії, за словами В. Сперанського, у науковий обіг увів директор Центрального інституту праці в СРСР А. Гастев, який запропонував тлумачити соціальну інженерію як «різноманітні підходи

¹¹ Фізична хімія [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Фізична_хімія (дата звернення: 27.07.2016). – Назва з екрана.

¹² Методи педагогічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://studies.in.ua/pedag_seminar/1316-metodi-pedagogichnih-doslzdhen.html (дата звернення: 27.07.2016). – Назва з екрана.

¹³ Социальная инженерия (социология) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_\(социология\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_(социология)) (дата звернення : 21.01.2014). – Назва з екрана.

до аналізу управлінської діяльності»¹⁴. Пізніше В. Сперанський констатував, що з позицій «соціально-інженерного підходу» управління набуває характерних ознак інтерактивного процесу. Отже, соціальний інжиніринг покликаний створювати «умови для розкриття внутрішнього потенціалу соціальної системи».

Фахівці із соціального інжинірингу, як стверджують дослідники, «займаються соціальними проблемами на виробництві та у сфері взаємодії з громадськістю». Отже, вони володіють методологічними й технологічними прийомами дослідження¹⁵. Варто тепер для переконання в тому, що в наведеному поясненні й тлумаченні терміна «соціальний інжиніринг» є ознаки того, що називають соціальними комунікаціями, виявити певні особливості:

- 1) соціальний інжиніринг не є цілісною наукою, галуззю, а є сукупністю підходів прикладних соціальних наук;
- 2) соціальний інжиніринг має орієнтацію на цілеспрямовану зміну організаційних структур;
- 3) соціальний інжиніринг є зміною людської поведінки й засобом контролю за нею;
- 4) соціальний інжиніринг формувався під впливом декількох галузей знань, до яких варто віднести не тільки психологію, але й прикладну антропологію, й управлінські науки, і синергетику (соціальну синергетику тощо);
- 5) соціальний інжиніринг є похідною сукупністю знань і повинен вивчати процеси самоорганізації суспільства;

6) соціальний інжиніринг повинен визначати умови й фактори сталого розвитку суспільства¹⁶.

Отже, суть особливостей соціального інжинірингу як соціального процесу свідчить про те, що він (соціальний інжиніринг) не є соціальними комунікаціями, але є тим, що включає в себе соціальні комунікації як технологічний (інструментальний) складник. Про це свого часу повідомив Г. Почепцов: «Не соціальний інжиніринг є складовою соціальних комунікацій, а принципово – соціальні комунікації є видом соціального інжинірингу»¹⁷.

За твердженням В. Шиловой¹⁸, вивчення соціального інжинірингу варто аналізувати, спираючись на концепцію, запропоновану Ю. Резніком. Суть концепції полягає в таких позиціях:

- 1) необхідно концептуалізувати предметну область соціоінженерії;
- 2) концептуалізацію треба здійснити завдяки методологічному потенціалові самої соціальної інженерії;
- 3) таку концептуалізацію можна здійснити при орієнтації на «належний (нормативний) стан розвитку соціальних систем»;
- 4) «такий стан програмується нормативними моделями й показниками, які враховують об'єктивну логіку розвитку соціальних систем, їхню якісну своєрідність та особливості функціонування»¹⁹;
- 5) соціоінженер має ідентифікувати конструктивний потенціал соціальних систем;
- 6) за результатами ідентифікації соціоінженер має право змінювати соціальні системи за заданими параметрами;
- 7) вплив соціоінженера не є прямим;
- 8) соціоінженер повинен розробляти та використовувати засоби регуляції зміненої соціальної системи;
- 9) соціоінженер повинен мати спеціальну (переважно соціологічну) освіту;
- 10) доцільно, на думку Ю. Резніка, впровадити «соціоінженерію як дисципліну в навчальний процес», пізніше сформувати «окрему соціоінженерну спеціалізацію на факультетах соціології»²⁰.

Аналіз визначень (Ю. Резнік^{21,22}, Г. Почепцов²³, В. Різун^{24,25,26}, О. Холод^{27,28,29,30} та ін.) дав мені підґрунтя для формулювання визначення соціального інжинірингу як процесу ідентифікації моделей соціальної

¹⁴ Сперанський В.І. Мистецтво управління – від шумерів до наших днів / В.І. Сперанський // Промисловий вісник Росії. – 1995. – № 5. – С. 36–37.

¹⁵ Социальная инженерия (социология) [Электронный ресурс]. – Режим доступа до сторінки : [http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_\(социология\)](http://ru.wikipedia.org/wiki/Социальная_инженерия_(социология)) (дата звернення : 21.01.2014). – Назва з екрана.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Почепцов Г. Г. Коммуникативный инжиниринг: теория и практика / Почепцов Г.Г. – М. : Альтерпрес, 2008. – 407 с.

¹⁸ Шилова В. В. Особливості дослідження комунікаційних технологій як процесу соціального інжинірингу в мас-медіа / В. В. Шилова // Комунікаційні технології : наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. – Т. 3. – К.: КНУКіМ, 2014. – С. 222–242.

¹⁹ Никифорова А. Р., Никифорова Н. О. Социальная инженерия как напрям у пострадянської соціології: проблеми становлення і розвитку / А. Р. Никифорова, Н. О. Никифорова // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. праць. – К., 2009.

²⁰ Резник Ю. М. Социальная инженерия: технократизм или гуманистический подход / Ю. М. Резник // Человек. Культура. Общество. – М., 1999. – Т. 1. – Вып. 1/2. – С. 220–231.

²¹ Там само.

²² Різун В. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії) / В. Різун // Комунікація. – 2012. – № 2. – С. 8–18.

²³ Почепцов Г. Г. Коммуникативный инжиниринг: теория и практика / Почепцов Г.Г. – М. : Альтерпрес, 2008. – 407 с.

²⁴ Різун В. Соціальні комунікації як інженерне вчення, або соціальні комунікації в системі соціального інжинірингу (соціальної інженерії) / В. Різун // Комунікація. – 2012. – № 2. – С. 8–18.

²⁵ Різун В. В. До питання про соціальнокомунікаційний підхід у науці / Різун В. В. // Комунікація. – 2010. – № 1. – С. 35–36.

²⁶ Різун В. В. Начерки до методології досліджень соціальних комунікацій / Різун В. В. // Світ соціальних комунікацій. – 2011. – Т. 1. – С. 7, 10.

²⁷ Холод О. М. Соціальні комунікації : соціо- та психолінгвістичний аналіз : навч. посіб. / Холод О. М. – Львів: ПАІС, 2011. – С. 27–28, 35.

²⁸ Холод О. М. Соціальнокомунікаційний інжиніринг як методологія дослідження соціальних комунікацій / Холод О. М. // Світ соціальних комунікацій. – 2012. – Т. 8. – С. 7–12.

²⁹ Холод О. М. Концептуальні особливості соціальних комунікацій / О. М. Холод // Комунікаційні технології : наук. журн. [наук. ред. О. М. Холод]. – 2014. – Том 3. – С. 12–16.

взаємодії, формування нової моделі такої взаємодії на базі існуючих та верифікації запропонованих моделей соціальної взаємодії. Соціальні комунікації визначаю як процес здійснення соціальної взаємодії (ідентифікація комунікаційних моделей, створення нових моделей комунікації та практична перевірка таких) завдяки обміну інформації.

Для деталізації визначення пропоную власну концепцію бачення соціального інжинірингу, яку викладаю в таких положеннях:

- 1) предмет вивчення повинен спочатку бути ідентифікованим за своїми характеристиками як соціальний процес;
- 2) ідентифіковані характеристики дають можливість «упізнати» модель соціального процесу як адекватний/неадекватний для реалізації завдання фахівця із соціального інжинірингу;
- 3) на базі встановленої моделі за умови її відповідності для виконання поставлених завдань відбувається її трансформація або створення нової моделі соціального процесу;
- 4) нова модель соціального процесу обов'язково верифікується завдяки пілотним проектам і тільки після підтвердження ефективності модель «умонтовується» фахівцями у свідомість суспільства й реалізується непомітно як об'єктивний соціальний процес.

Висновки

1. Співвіднесення значення термінів «соціальні комунікації» і «соціальний інжиніринг» дозволило зафіксувати, що:

- 1) об'єкти дослідження в соціальному інжинірингу й соціальних комунікаціях є близькими;
- 2) предмети дослідження в соціальному інжинірингу й соціальних комунікаціях можуть збігатися чи бути настільки близькими, що їхнє розрізнення (фахова віднесеність і фахова відповідність) можуть провокувати дискусії науковців під час кваліфікаційних процедур;
- 3) методологічні системи й методичні процедури двох концепцій можуть бути взаємозбагаченими й взаємодоповненими так само, як можуть бути сплутаними й нефахово кваліфікованими.